

Maneres de veure el món: Darwin i la primera generació victoriana

Josep M. Fradera

Departament d'Humanitats, Universitat Pompeu Fabra/ICREA¹

Correspondència: josep.fradera@upf.edu

DOI: 10.2436/20.1501.02.196

ISSN (ed. impresa): 0212-3037

ISSN (ed. digital): 2013-9802

<http://revistes.iec.cat/index.php/TSCB>

Rebut: 11/01/2021

Acceptat: 02/02/2021

Resum

Els dos grans llibres del 1859 i el 1871 de Charles Darwin estan lligats de manera inseparable al coneixement i el domini del món per part d'alguns selectes països europeus o formats per descendents d'europeus. Aquell coneixement, no gensmenys, estava condicionat per problemes i punts de vista contradictoris, els propis de l'època. La resolució de la qüestió de l'esclavitud i l'aprofundiment del domini sobre els anomenats «aborígens», per exemple, foren el resultat evident de l'expansió colonial arreu. D'una manera o altra, els conceptes d'espècie, subespècie o raça estaven imbuïts de les idees de progrés i jerarquia social que la informació sobre el món semblava confirmar. Darwin no fou de cap manera aliè a aquelles qüestions, de vegades per imperatiu moral i d'altres per raons disciplinàries. Sense trair mai la tasca de naturalista, les seves obres majors reflecteixen els punts de vista i les preocupacions de la ciència i la cultura de les generacions victorianes

Paraules clau: religió, esclavitud, abolicionisme, aborígens, extinció, raça.

Abstract

The great books of 1859 and 1871 by Charles Darwin are closely related with the knowledge and supremacy over the world by a select group of European countries or countries built by European emigrants. That knowledge however was closely related with the cultural contradictions of the period. The destinies of slavery as institution and the growing power upon the so-called «aborigines», for instance, were the results of the Imperial and colonial expansion all over the world. In a way or another, the concepts of species or subspecies, race, were imbedded with the ideas of progress and hierarchy of the time which the overflow of information seemed only to confirm. Anyway, Darwin was on the margins to such questions either by moral imperatives or as a result of scientific purposes. Always responsibly related with his work as naturalist, the major works by Darwin reflected some way the contradictions and preoccupations of those Victorian generations.

Keywords: religion, slavery, abolitionism, aborigines, extinction, race.

Cada època veu el món de manera diferent. Correspon, a aquest text, discutir els estímuls i límits que conduïren Charles Darwin i els seus contemporanis a imprimir un gir revolucionari en la història natural. En efecte, va ser la generació de les dècades dels anys 1830-1850 la que proposà trencar, per primera vegada, l'esquema humanístic que les velles universitats angleses reproduïen sense immutar-se. Costa imaginar Darwin seguint l'esquema traçat quan estudià a Cambridge i acabar administrant una parròquia anglicana qualsevol. Segons Charles Kingsley, la manera d'imaginar aquell trencament amb la cultura anterior no podia ser una altra que situar al centre de les preocupacions de la ciència la «humanitat sencera», i fer-ho en el context que corresponia (Riskin, 2020: 48). Si algú representa tal aspiració, aquest va ser l'autor de *The Origin of Species*, el naturalista que va desafiar amb més consistència la idea tradicional d'una força externa i incognoscible en l'origen de tot.

És habitual referir-se a dues motivacions clau en la vida de Darwin i del món familiar i

social que l'envoltava. La primera era l'antiesclavisme, practicat com una obligació moral per totes les branques de la família; l'altra va ser la crisi religiosa que s'estengué entre els cercles il·lustrats britànics i europeus. Aquest segon trencament venia ja del segle anterior, però es feu més ampli i profund durant la vida del nostre personatge mercès a l'ampliació extraordinària de coneixements d'història natural i de la pèrdua simultània de capacitat de control de les esglésies sobre la societat. Es pren menys en consideració allò que significà l'acumulació de coneixements sobre el medi natural i la diversitat de l'espècie humana que Darwin i dues generacions victorianes varen tenir a disposició. No es tractà d'una simple ampliació circumstancial i acumulativa de dades biològiques o etnogràfiques; es tractà de l'impacte sobre la cultura que motivà l'acumulació exponencial d'informació que resultà de l'apropiació del món sencer per part d'un selecte club de països europeus o d'europeus trasplantats.

Comencem amb un fet que pot semblar merament anecdòtic. En la primera meitat de

la dècada del 1850, dues entitats filantròpiques britàniques, la British and Foreign Anti-Slavery Society i l'Aborigines Protection Society, associaren forces. Només pels noms s'aprecia a l'instant que els seus objectius no eren pas idèntics. La primera societat es fundà l'any 1787 per acabar amb el tràfic d'éssers humans i l'esclavitud a les colònies britàniques. La segona, en canvi, es constituí mig segle després per estendre la idea d'un mandat humanitari envers societats sotmeses, amb esclavitud o sense. Com ja hem indicat, ambdues varen unir esforços per protegir poblacions maltractades —amb esclavitud o sense— per l'expansió colonial europea de mitjan segle XIX. Mentre que la primera de les associacions filantròpiques havia triomfat amb el *Bill of Abolition*, del 1833, la constituïda l'any 1837 per protegir els aborígens estava tot just iniciant una campanya que s'anà complicant cada cop més.

Ja abans que nasqués Charles, les famílies Darwin i Wedgwood s'implicaren a fons en la lluita contra el tràfic d'esclaus i l'esclavitud. L'abolicionisme no era cap impuls, ni

¹ Agraïxo l'amabilitat amb la qual els professors Alex Coello de la Rosa i Josep M. Salrach respongueren a qüestions que es tracten al text. Igualment, agraïxo al professor Jaume Bertranpetit la invitació a participar en el monogràfic.

circumstancial ni marginal. Durant el segle XVII i fins al 1807-1808, moment que el Parlament de Westminster abolí l'infame negoci per sempre més, la marina mercant britànica havia transportat de l'ordre d'un milió i mig de persones de l'Àfrica a Amèrica. L'any de l'abolició hi havia encara uns 750.000 esclaus a les colònies britàniques del Nou Món, una xifra prou espectacular per impressionar la sensibilitat humanitària de moltes persones. Els anglesos prenen mesures per acabar amb el comerç d'éssers humans, però, això sí, ho feien tot prorrogant la fi de l'esclavitud un quart de segle més per tal de no perjudicar els interessos dels plantadors antillans. L'antiga colònia britànica que havia estat els Estats Units abolí el tràfic en aquelles mateixes dates, però amb la condició, imposada pels estats del sud, de mantenir *sine die* i sense traves l'anomenada «institució peculiar».

El moviment abolicionista agrupà un conjunt de persones amb motivacions molt diverses. Quan es produïren les primeres recollides de signatures contra el tràfic d'africans per presentar al Parlament, s'anà configurant una coalició de forces que es mantindria estable fins a l'abolició del 1833 i, fins i tot, després, ja que la fórmula pactada i indemnitzada de l'esclavitud permeté als propietaris retenir els esclaus durant uns anys més. Hi figuraven persones del món anglicà, com per exemple qui en va ser el gran portaveu, William Wilberforce, molt ben situat en la política britànica gràcies a l'amistat amb William Pitt, el Jove, el qual va ser primer ministre durant uns deu anys. Hi militaven igualment quàquers, unitaris, metodistes i altres evangèlics. Així mateix, hi participaven moltes dones, les quals entenien l'ofensiva contra l'esclavitud en paral·lel a guanyar els drets polítics i socials que se'ls negaven. Les famílies Darwin i Wedgwood formaren part del moviment des del principi. Josiah Wedgwood, besoncle del naturalista, havia estat un industrial terrissaire de molta qualitat i molt hàbil en els negocis. És cèlebre l'anècdota que explica que, després d'una conversa amb el gran apòstol abolicionista abans citat, se li va acudir preparar un emblema que resultés mobilitzador. Amb aquest fi dissenyà una medalleta que representava un africà agenollat amb el lema «*Am I not a man and a brother?*» (Figura 1). L'èxit de la iniciativa fou tan gran que el lema es convertí en el símbol més acceptat del moviment. Es feu servir a la roba o per a la

decoració externa i domèstica. Als del grup londinenc al voltant de Wilberforce, Grenville Sharp o Thomas Clarkson se'ls coneixia com els Saints, de tan desinteressada com era la seva dedicació a la causa d'abolir l'esclavitud i el seu fill bord, el tràfic d'africans. Aquella croada la varen viure els avis i la família sencera del naturalista com un afer personal. L'abolicionisme no era només una decisió política; era sobretot una opció moral. L'aversion a l'esclavitud, el maltractament a éssers humans i animals, persistí i condicionà tota la vida de Darwin.

.....
 † Figura 1. Medalló oficial de la Societat Antiesclavista Britànica: «*Am I Not a Man and a Brother?*». Josiah Wedgwood produí l'emblema el 1787 com un camafeu de jaspí en la seva fàbrica de ceràmica. No es coneix l'artista que dissenyà i gravà el segell, però el disseny del camafeu s'atribueix a William Hackwood o a Henry Webber. Font: Viquipèdia.

La lluita contra l'esclavitud proporcionà informació de primera mà sobre com eren aquelles societats maltractades pels europeus. Josiah Wedgwood pare, per exemple, contribuí a la publicació d'una de les històries de més èxit a l'hora de mostrar la crueltat del món que es movia al voltant del tràfic d'humans i l'esclavitud. Em refereixo a l'autobiografia d'un suposat príncep nigerià, Eloudah Equiano (c. 1745-1797), publicada l'any 1789, un text en què es proporcionaven moltes dades sobre els patiments d'individus i poblacions sotmeses. També contribuí a l'expansió de la informació sobre com funcionaven les relacions entre europeus i no europeus. És cert que el coneixement que aquella interacció generà i difongué depenia en excés del punt de vista moral sobre l'esclavitud. Ara bé, que feu que es parlés d'Àfrica és innegable. Cal entendre bé que

significava aquell flux d'informació. Breument: la costa oest africana i les societats esclavistes al Nou Món estaven formades per societats deformades o construïdes per l'esclavitud, per la interacció entre societats africanes i europees, una història coneguda de segles ençà —en un clàssic de David Brion Davis es discuteix, des d'un altre punt de vista, la qualitat de la informació i el biaix racial dels observadors europeus sobre l'Àfrica (Davis, 1966: 446-482). Els mateixos escrits de Darwin són un exemple de familiaritat envers aquella institució secular. El *Voyage of the Beagle* (Darwin, 1839), llibre de joventut i pedrera d'informació, no registra només qüestions pròpies d'un aprenent de naturalista. En els famosos fragments que se citen com a testimoni de l'aversion del naturalista hi ha més rebuig moral respecte de l'esclavitud que no pas voluntat de coneixement etnològic.

El primer contacte amb el treball esclau sobre el terreny es produí quan el *Beagle* va recalcar al port brasiler de Salvador de Bahia, a començaments del 1832. Al nord del Brasil, Darwin observà de primera mà en què consistien els maltractaments dels quals tant havia sentit a parlar en família o en els cercles abolicionistes que freqüentava. Constatà que la repugnància estava més que justificada. Igualment, l'escandalitzà la defensa que el capità del vaixell, Robert FitzRoy, feu de la institució (Darwin, 2008: 77). No pas tots els britànics veïen l'esclavitud de la mateixa manera. A Rio de Janeiro pogué apreciar un cop més les aberracions que la propietat de persones representava. En una visita a una hisenda observà com dones i nens d'una trentena de famílies eren separades dels marits i pares per ser venuts sense pietat en el mercat local (Darwin, 1839: 27). La manera de narrar-ho delata l'aversion sincera que el naturalista sentia per una institució perfectament coneguda i debatuda pels britànics. L'altre punt on el naturalista observà el funcionament d'una societat amb esclaus va ser a Cape Colony, però allí, ja de tornada, no pogué dedicar-hi temps suficient per confirmar o matisar allò que havia vist. Una conclusió s'imposà: del *Voyage of the Beagle* fins als fragments autobiogràfics de maduresa —aquells que foren manipulats per dona i fill per motius socials i religiosos—, l'aversion envers l'esclavitud va romandre inalterable. Cal tenir-ho en compte per entendre'n l'obra de maduresa.

El tema del treball servil perseguí de per vida el naturalista. Quan ja havia publicat *The Origin of Species*, l'any 1859, dos

esdeveniments de dimensió molt diferent mobilitzaren altre cop la societat britànica al voltant de l'esclavitud i les inevitables seqüeles de l'abolició. El primer fou la Guerra Civil Nord-americana, al centre de la qual se situà la vigència del treball servil. El cost del conflicte va ser de sis-cents mil morts. Per raons històriques, migratòries i econòmiques, els britànics no podien observar-ho com un fet llunyà, aliè. El segon moment va ser domèstic de cap a peus, un conflicte que reflectia lluminosament les contradiccions de l'imperi victorià. Ens referim als fets de Morant Bay, una massacre perpetrada per les autoritats d'antics esclaus famolencs al nord de l'illa de Jamaica. La duresa de la represàlia fou enorme: 439 revoltats foren executats, sis-cents homes i dones, fuetejats, i mil cases varen ser cremades sense contemplacions. Per acabar de deixar clar què calia entendre per llei i ordre, el governador Eyre decidí actuar contra George William Gordon, el defensor més conegut dels emancipats a l'Assemblea i amb qui havia sostingut un llarg conflicte per l'afer conegut com a *Tramway scandal*. No content amb l'empresonament, Eyre aprofità l'avinentesa per enviar-lo a la zona on, gràcies a l'estat de setge, pogué ajusticiar-lo sense miraments. Aquell personatge expeditiu ocupava provisionalment el càrrec de governador per manca d'un candidat més qualificat disponible. No és que Eyre no tingués experiència en l'administració colonial; ben al contrari, havia estat «protector d'aborígens» a Austràlia, havia ocupat un càrrec militar de segon ordre a Nova Zelanda i havia estat «protector de treballadors contractats» (*indentured workers*) indis a Trinidad (Hanford, 2008). Que el càrrec i els fets de Jamaica el depassaren és d'una evidència que no cal demostrar.

Un abús de poder d'aquella magnitud, inclòs un assassinat legal d'aquelles característiques, per força havia d'aixecar polseguera a la metròpolis (Olivier, 1933; Semmel, 1962; Heuman, 1994). La repercussió i divisió en els medis polítics i intel·lectuals fou enorme. Al davant d'aquells que feren costat a les autoritats jamaicanes se situà Thomas Carlyle, l'excèntric filòsof i escriptor amb qui Darwin es relacionava de tant en tant. Als records autobiogràfics abans esmentats, el naturalista es refereix al caràcter inclassificable de l'influent polemista, de qui afirma que «els seus punts de vista sobre l'esclavitud són repulsius» (Darwin, 2008: 113). L'aversion de Carlyle pels exesclaus era ben coneguda d'ençà

de la publicació al *Fraser's Magazine* del pamflet *Occasional Discourse on the Negro Question* (1849). Quan es produïren els fets de Morant Bay tornà a publicar aquell pamflet racial amb el títol *Shooting Niagara: and After?* (1867). El filòsof i economista John Stuart Mill se situà al davant d'aquells qui estaven revoltats contra Eyre i en demanaven el processament. En definitiva, les figures més prominents del món intel·lectual britànic s'enfrontaren com a conseqüència de fets només en aparença llunyans, mobilitzant signatures a favor i en contra del processament del governador cessat. Malgrat la prudència amb la qual Darwin actuà sempre en la cosa pública, signà a favor d'exigir responsabilitats fent costat al *Jamaica Committee*, encapçalat per Mill (Desmond i Moore, 2009: 349-350). Signaren el manifest persones tan properes al naturalista com ara el gran abolicionista Thomas Fowell Buxton —l'hereu més qualificat de Wilberforce—, el naturalista T. H. Huxley, el quàquer i polític radical John Bright, el sociòleg Herbert Spencer i molts d'altres. Resulta molt difícil imaginar que Darwin hauria pogut restar al marge dels qui reclamaven justícia.

Quan el governador cessat arribà a Southampton, les autoritats del lloc i personalitats diverses li organitzaren un fastuós banquet de recepció. *The Times* publicà les aportacions econòmiques individuals i les adhesions a l'acte d'homenatge programat, un banquet amb bouquet de nostàlgia per l'esclavitud. Darwin s'endugué una sorpresa majúscula en comprovar que, entre els noms dels qui feren costat a la iniciativa, hi havia el d'un dels seus fills, William Erasmus. El naturalista salvà la situació amb tacte, però amb un cost personal molt alt. L'esdeveniment de Morant Bay no havia fet més que afegir combustible a l'agitada vida intel·lectual britànica durant els anys de la Guerra Civil als Estats Units. Gent molt pròxima al naturalista s'expressà en termes molt ofensius en relació amb els esclaus als Estats Units i els emancipats a les colònies britàniques. El mateix Wallace, company de viatge del naturalista durant tants anys, fou un d'aquests, i de cap manera no fou un cas excepcional (Desmond i Moore, 2009: 352-357). La compatibilitat entre europeus i africans semblava més que mai posada en dubte. El problema era que aquell era el món que havien forjat per als mateixos britànics amb dos segles de tràfic d'éssers humans i d'esclavitud colonial, el món que havia

horroritzat per raons morals els avantpassats del naturalista. Va ser d'aquell ambient de tensió política i racial que emergiren les motivacions i la pressa per publicar *The Descent of Man, and Selection in Relation to Sex*. Convenia retornar al significat de *raça* i *d'espècie*, fer compatibles els conceptes que articularen el llibre del 1859 i, sobretot, les referències a l'espècie humana incloses en el del 1871. No era, de cap manera, un llibre sobre els problemes del present; era un llibre escrit en el present.

Quan l'esclavitud semblava en plena retirada, l'expansió de colons britànics a l'Amèrica del Nord britànica (el Canadà), a Nova Zelanda i la Nova Gal·les del Sud (la futura Austràlia) i a la Colònia del Cap introduí uns nous personatges al quadre dels conflictes morals amb què britànics i europeus observaven els territoris adquirits arreu del món. A la inversa que en el cas de l'esclavitud, eren les terres i no pas la mà d'obra allò que interessava als colons europeus. Ni tan sols es disposava d'un nom acceptat amb el qual anomenar aquelles poblacions que havien de ser fatalment desposseïdes, desplaçades i fins i tot extingides. Els francesos optaren per la terminologia d'*indigènes*, d'altres preferiren anomenar-los *nadius*, pures redundàncies etimològiques. L'Aborigines Protection Society va ser la primera entitat humanitària que es disposà a defensar aquelles societats fràgils per definició. És innegable que el nucli fundador d'aquella nova empresa filantròpica —gent com Thomas Fowell Buxton o Thomas Hodgkin (redactor, juntament amb el seu germà, del primer informe que es presentà al Parlament sobre la qüestió, l'any 1837)— no sorgiren del no-res. La majoria havia participat abans en les campanyes abolicionistes. D'aquesta manera prengué forma un nou mapa classificatori de les societats humanes. Era la primera vegada que la temptativa resultava finalment viable. Anteriorment, el coneixement era fragmentari, poc sistematitzat i extern, pensat des de segles enrere per contribuir a empreses missionals diverses i, més tard, durant els segles XVIII i XIX, per justificar el domini expansiu dels grans països imperials.

Crida molt l'atenció que el mateix Darwin que expressava rebuig i fàstic per l'esclavitud fos tan condescendent amb la condició i el tracte que rebien els «aborígens», tal com ell mateix els pogué observar durant el viatge del *Beagle*. Terra del Foc, a Amèrica, i Austràlia i el Pacífic foren els llocs d'observació

privilegiats. Els «fueguins» constituïren l'objecte d'un experiment que havia interessat a l'administració britànica ja abans del viatge del naturalista. El Pacífic havia estat recorregut la segona meitat del XVIII amb una important preocupació il·lustrada i colonial alhora. El moment en el qual s'expressà amb més claredat l'opinió del naturalista sobre aquelles societats sense organització política va ser durant l'estada del *Beagle* a Austràlia. És conegut que Darwin aprofità el pas per Sydney per visitar el territori circumdant, el mateix que tornaria a fer a Nova Zelanda. Emeté un judici fosc i implacable sobre els aborígens australians, a qui malgrat tot considerà un graó per damunt dels «fueguins» que havia observat prèviament. Es referí als habitants del lloc com a *black aborigines* (Darwin, 1839: 519). Era la interrelació entre la capacitat britànica de desenvolupar el continent i l'habilitat dels habitants autòctons aquella que raona amb criteris alhora racionals i un etnocentrisme poc dissimulat. Ho mostra l'ambigua descripció del naturalista: «A més d'aquestes causes evidents de destrucció, sembla haver-hi un factor més misteriós que actua en general» (Darwin, 1839: 520). El concepte d'extinció (*extinction*) és decisiu en la conceptualització darwiniana, vàlid per a plantes, animals i humans: «L'extinció es deu quasi sempre a la competència de tribu amb tribu, o de raça amb raça» (Darwin, 1871: 238). L'epitafi era prou clar.

La capacitat d'observació de Darwin es va veure entrellaçada en més d'una ocasió amb les circumstàncies i les finalitats que havien donat forma a aquella diversitat de societats. Tres eren més que òbvies, i servien com a base d'anàlisi: la primera era la mateixa societat anglesa i, per extensió, algunes selectes societats europees, aquelles que no oferien cap dubte als contemporanis d'haver enlairat la civilització fins al punt més alt; hi havia, en segon lloc, les societats amb esclavitud, forjades per una violència immoral i contra natura, condemnades a ser eliminades per raons socials i morals de manera inevitable; i hi havia, finalment, les societats remotes on vivien els «aborígens», les situades fins al segle XVIII al defora dels grans corrents que conformaven el món dominat pels europeus, per bé i per mal. Com a naturalista que era, Darwin deixa fora d'aquell esquema les grans societats d'estoc no-europeu i amb organitzacions estatals sòlides (com ara les d'Àsia del sud), que mai no visità ni en les quals pensà en cap moment.

És interessant observar com, a pesar de la vocació científica d'algun dels membres de les entitats humanitàries i dels estudis socials de l'època, les fórmules de classificació de les races humanes que posaren en circulació se sustentaven sobre criteris ben poc homogenis, aliens a la regularitat de la ciència. El problema començava en la forma mateixa com la posició dels europeus, dels britànics, havia estat pensada d'ençà de la segona meitat del segle XVIII (una temptativa d'ordenar aquests diversos elements es pot trobar a Wolf, 1982). Des de Hume i l'escola escocesa s'assajà una classificació en estadis que no devia res a la divina providència. Al cim d'una evolució que definia les societats per cultura i complexitat d'organització social, els europeus eren (uns més que d'altres) econòmicament i socialment diligents, eren cristians, eren blancs i amb capacitat d'evolució envers una direcció que ningú no dubtava d'anomenar *progrés*. Al costat dels europeus es podien registrar altres societats complexes que solien definir-se pel lloc que hi ocupaven les religions monoteistes: musulmans, jueus o israelites, hindús i budistes. Aquest era l'esquema d'Arthur de Gobineau, el primer teòric rellevant d'una classificació racial i jerarquitzada a consciència.

No tothom compartia aquella obsessió decimonònica. Alexis de Tocqueville, per exemple, menystingué l'esquema del seu protegit fent-li notar que tenia una mentalitat de «tractant de cavalls». Igualment, la tradició alemanya que arrenca amb els germans Humboldt va ser molt reticent sempre a la idea de jerarquia racial. Hi havia un argument de pes per fer-ho: no tots els pertanyents al mateix grup («raça») assolien nivells de desenvolupament similars (per raons d'espai no ens podem estendre en aquesta qüestió: vegeu Bunzl, 1996). Mentrestant, aquells amb qui els europeus havien mantingut el contacte més freqüent, els africans, eren definits com a habitants en un estadi inferior i amb un color de pell que els identificava fàcilment. No sempre l'esclavitud i el fenotip més obvi s'havien identificat de manera tan consistent. Aquesta no era pas la distinció del *servus* clàssic i medieval (Finley, 1980). En qualsevol cas, les societats africanes havien viscut limitades secularment per manca d'iniciativa pròpia, atrapades per una institució d'origen europeu moralment dubtosa, però econòmicament i socialment viable. L'abolicionisme no havia posat mai en dubte la possibilitat de progrés laboral i social dels «negres» africans,

calia, això sí, que ho demostrassin allí on l'emancipació permeté aquella possibilitat. Els resultats foren més aviat decebedors des del punt de vista de molts europeus o nord-americans. Rarament es demanaren si algú podia progressar econòmicament amb molt poca o gens de terra i sense capital. Fins i tot considerant aquell endarreriment, hi havia altres grups per dessota d'aquelles societats construïdes pels europeus comprant i venent éssers humans durant segles. En efecte, a Austràlia o a la Terra del Foc, Darwin en persona i abans Louis Antoine de Bougainville o James Cook —amb el botànic Joseph Banks fent de naturalista (Musgrave, 2020 i Goodman, 2020)— havien pogut observar l'existència de societats molt simples durant els viatges de circumnavegació. Australàsia i el Pacífic eren els llocs on aquesta constatació es feu amb més facilitat. El mateix Darwin no dubtà mai de considerar els aborígens que havia conegut com a societats condemnades per la història. Mentrestant, descripcions contemporànies d'«hotentots» africans o d'«esquimals», aquests darrers sota el domini de la Hudson Bay Company, havien posat sobre la pista d'altres entitats socials simples i elementals. Quan a la Gran Exposició de Londres de l'any 1851 s'exhibiren pobles de tots els racons de l'imperi en els seus suposats hàbitats naturals, es tancà un cicle de descoberta universal, de coneixement i de possessió a la vegada (Stocking, 1987; Pagden, 2014).

El problema era que la formalització d'aquell sistema universal de domini, construït amb tant esforç i violència —només cal pensar en la mort de Cook a Hawaii, l'any 1779—, de l'extensa bibliografia sobre aquest esdeveniment (vegeu el clàssic Sahlins, 1985, i Obeyesekere, 1997), no es basava de cap manera en criteris homogenis. La idea d'un origen comú de Wallace i Darwin no podia ser indiferent a aquesta jerarquia, els orígens i la naturalesa de la qual eren el desafiament més gran per refer sobre bases científiques la història de l'espècie, el «*common descent*», el «*the long argument*» que el naturalista perseguí tota la vida (Mayr, 1991). Ell mateix no pogué negar mai la impressió que li havia produït la visió dels pobles del nord del Brasil o les danses i el comportament dels «fueguins» a la punta austral de la Terra del Foc, a la República Argentina actual. Aquell grup, aniquilat posteriorment per l'onada de colons europeus i immensos ramats d'ovins, havia estat presentat per Darwin com un grup

completament incapaç d'evolució per manca de jerarquia social i d'autoritats pròpies.

La suma de tot plegat proporcionava, malgrat les carències descriptives que pogués contenir, la idea d'un món enterament cartografiat. El mateix Darwin jove ja ho havia dit: «*The map of the world ceases to be a blank*» (Darwin, 1839: 607). Les societats que hi habitaven eren, poc o molt, millor o pitjor, finalment conegudes. Les inacabables discussions sobre el monogenisme o el poligenisme, sobre interfertilitat i/o possibilitat reproductiva amb risc de decadència inevitable, eren, totes elles, qüestions que es referien una vegada i una altra a la virtualitat que es podia concedir a una jerarquia embastada amb elements diversos, fins i tot incongruents (Stocking, 1968). L'herència que Darwin deixà a les ciències naturals i socials del segle xx es referí reiteradament a la qualitat d'aquell esquema d'ordenació. No és ara qüestió de discutir quina classificació de les «races» humanes dins d'una «espècie» única es tractava de construir. El debat s'orientà més aviat a definir i apreciar la capacitat de cadascun d'aquells grups per seguir un procés d'adaptació a pautes de civilització més exigents. El pas de l'etnologia descriptiva a l'antropologia s'orientà en aquesta direcció, accentuant la proximitat dins l'espècie o admetent una distància insalvable entre parts de la mateixa (Lorimer, 2013: 59-99). Charles Darwin deixà ambdues portes obertes (Figura 2).

Abans, a *The Descent of Man, and Selection in Relation to Sex* (1871), un llibre de naturalisme comparat entre espècies animals i la pròpia, tractà de desenredar algunes de les grans qüestions que ell mateix havia posat sobre la taula i per a les quals no disposava de solucions. En síntesi, explicar la fertilitat entre races, la hibridació, l'extinció i l'herència, la civilització i la barbàrie, com va fer al capítol setè del llibre. En definitiva, sense poder determinar els mecanismes i la transmissió de l'herència a través de les normes que fixaven la reproducció, la comparació entre espècies no era suficient. Per aquest motiu és ben difícil definir el llibre com el d'un biòleg o naturalista *tout court*. Un conjunt de qüestions entre biologia, psicologia, cultura i ordre social es combinaven per tractar de donar cos a les mancances explicatives de la idea de selecció natural; qüestions, aquestes, que no estic pas capacitat per discutir. Sí que ho estic, en canvi, per admirar un esforç de conceptualització de tanta ambició i transcendència.

† Figura 2. L'obra «*En el taller del taxidermista*» (Viktor Mikhailovich Evstafiev, 1948) representa un episodi de la vida de Darwin quan estudiava a Edimburg i es conserva al Museu Estatal Darwin de Moscou. El seu mestre taxidermista era John Edmonston, un esclau negre alliberat de Guaiana portat a Escòcia per l'ornitòleg Charles Waterton. Darwin ho explica en la seua *Autobiografia*: «Per cert, a Edimburg vivia un negre que havia viatjat amb Waterton i es guanyava la vida dissecant aus, cosa que feia molt bé. Va donar-me classes particulars i solia passar estones amb ell, ja que era un home molt entretingut i intel·ligent» (Darwin, 2008: 59). Reproduït amb permís del Museu Estatal Darwin de Moscou.

Bibliografia

- BUNZL, M. (1996). «Franz Boas and the Humboldtian Tradition: From Volkgeist and Nationalcharakter to an Anthropological Concept of Culture». A: STOCKING, G. W. *Volkgeist as Method and Ethic: Essays on Boasian Ethnography and the German Anthropological Tradition*. Madison: University of Wisconsin Press, p. 17-79.
- DARWIN, C. R. (1839). *Narrative of the surveying voyages of His Majesty's Ships Adventure and Beagle between the years 1826 and 1836, describing their examination of the southern shores of South America, and the Beagle's circumnavigation of the globe. Journal and remarks. 1832-1836*. Londres: Henry Colburn.
- DARWIN, C. R. (1871). *The Descent of Man, and Selection in Relation to Sex*. Londres: John Murray, 2 vol., 1a edició [versió catalana: DARWIN, C. (1984). *L'origen de l'home i sobre la selecció en relació al sexe*. Trad.: J. Egozcue. Barcelona: Edicions Científiques Catalanes].
- DARWIN, C. R. (2008) *L'autobiografia de Charles Darwin (1809-1882). Amb restauració de les omissions que hi havia en l'edició original, a càrrec de la seua neta Nora Barlow [1958]*. Trad.: J. Terradas. València: Monografies de Mètode.
- DAVIS, D. B. (1966). *The Problem of Slavery in Western Culture*. Oxford: Oxford University Press.
- DESMOND, A. J.; MOORE, J. R. (2009). *Darwin's sacred cause: Race, slavery and the quest for human origins*. Londres: Penguin Group.
- FINLEY, M. I. (1980). *Ancient slavery and modern ideology*. Hardmonswoth: Penguin Books.
- GOODMAN, J. (2020). *Planting the world. Joseph Banks and his collectors: An adventurous history of botany*. Londres: William Collins.
- HANFORD, P. (2008). «Edward John Eyre and the conflict of laws». *Melbourne University Law Rev.* 32 (26): 822-860.
- HEUMAN, G. J. (1994). *The killing time: The Morant Bay rebellion in Jamaica*. Knoxville: University of Tennessee Press.
- LORIMER, D. A. (2013). *Science, race relations and resistance*. Manchester: Manchester University Press.
- MAYR, E. (1991). *One long argument: Charles Darwin and the genesis of modern evolutionary thought*. Cambridge: Harvard University Press.
- MUSGRAVE, T. (2020). *The multifarious Mr. Banks: From botany bay to Kew. The natural historian who shaped the world*. New Haven: Yale University Press.
- OBEYSEKERE, G. (1997). *The apotheosis of Captain Cook: European mythmaking in the Pacific*. Princeton: Princeton University Press.
- OLIVIER, S. (1933). *The myth of Governor Eyre*. Londres: The Hogarth Press.
- PAGDEN, A. (2014). *Pueblos e imperios. Una breve historia de la migración, exploración y conquistas europeas, desde Grecia hasta hoy*. Barcelona: Debate.
- RISKIN, J. (2020). «Just Use Your Thinking Pump! Review of *The Scientific Method: An Evolution of Thinking from Darwin to Dewey*, by H. M. Cowles». *The New York Review of Books*, LXVII (11): 48.
- SAHLINS, M. (1985). *Islands of history*. Chicago: University of Chicago Press.
- SEMMELE, B. (1962). *The Governor Eyre controversy*. Londres: MacGibbon & Kee.
- STOCKING, G. W. (1968). *The persistence of polygenist thought in post-Darwinian anthropology*. Chicago: University of Chicago Press, p. 42-68.
- STOCKING, G. W. (1987). *Victorian anthropology*. New York: The Free Press, p. 8-45.
- WOLF, E. R. (1982). *Europe and the people without history*. Berkeley: University of California Press.